

מה טובו אוהליך יעקב

לפרשת בלק

הרב מרדכי אלון, י" תמוז התשע"ב

להארות/הערות: matan.ozana@gmail.com

הרבה זכויות "זכה" להן בלעם הרשע, בו אנו עסוקים בפרשת השבוע - פרשת "בלק" - או כפי שהיא קרויה בלשון חז"ל: "פרשת בלעם". זכה בלעם שכל מה שהיה בליבו לקלל את ישראל נתהפך ונהיה לברכה. בלעם זכה בזכות נוספת שאף יהודי לא זכה לה - שעם המשפט שלו נכנס כל יהודי בכל בוקר לבית הכנסת:

{ה} מה־טבו אוהליך יעקב משכנתיך ישראל¹:

הייתי רוצה שנעייך היום בפסוק הזה, במשמעותו ובהבנתנו את תקופת הגאולה.

שלוש פעמים מנסה בלעם לקלל את ישראל, ובשלוש הפעמים מתהפכות הקללות לברכות. בברכה הראשונה, בלעם מדבר על הראשית ועל האחרית של עם ישראל:

{ז} וישא משלו ויאמר מן־אדם ינחני בלק מלד־מואב מהררי־קדם לכה ארה־לי יעקב ולכה זעמה ישראל: {ח} מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה: {ט} כי־מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו ה־עם לבדר ישפן ובגוים לא יתחשב: {י} מי מנה עפר יעקב ומספר את־רבע ישראל תמת נפשי מות ישראלים ותתי אחריתי כמהו²:

חז"ל הבינו שמדובר באבות ("צורים"), באמהות ("גבעות"), ובמציאות של עם ישראל בעולם הזה - מציאות שנראית רגילה וטבעית, אך מצד האמת מדובר במציאות של נצח, מראשית ועד אחרית.

בלק מגיב כפי שמגיב לדברים הללו, ובברכה השניה משנה בלעם את מקום הברכה, בבחינת "משנה מקום משנה מזל", ושם נאמר כך:

{יח} וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפר: {יט} לא איש אל ויכזב ובן־אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה: {כ} הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה: {כא} לא־הביט און ביעקב ולא־

¹ במדבר כ"ד, ה'.

² במדבר כ"ג, ז-י.

רָאָה עַמֵּל בְּיִשְׂרָאֵל הִ' אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מִלְחָמָה בּוֹ: {כב} אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם כְּתוּעַפֶּת רָאִם לוֹ: {כג} כִּי לֹא נִחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קִסַּם בְּיִשְׂרָאֵל כְּלַת יֵאמֹר לְיַעֲקֹב וְלְיִשְׂרָאֵל מִה־פֶּעַל אֵל: {כד} הֲזֶעֱם כָּל־בָּיִא יְקוּם וּכְאֲרִי יִתְנַשֵּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֵאכַל טֶרֶף וְדַם־חַלְלִים יִשְׁתֶּה:³

גם הפעם בלעם מדבר על יחודם של ישראל, ולא נעמיק בברכה זו.

לברכה השלישית שבה נעסוק היום קודמים הפסוקים הבאים:

{כז} וַיֹּאמֶר בֶּלֶק אֶל־בָּלְעָם לְכֵה־נָא אֶקְחֶךָ אֶל־מְקוֹם אַחֲרֵי אוֹלֵי יִישׂר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וּקְבַתּוּ לִי מִשָּׁם: {כח} וַיִּקַּח בֶּלֶק אֶת־בָּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוּר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימוֹ:⁴

ראש הפעור הוא מיקום מיוחד בעל אידיאולוגיה מסוימת. זהו המקום שבו יחטאו ישראל בסוף הפרשה עם בנות מדין. כלומר, אנו מרגישים שבלעם רצה לשאוב משהו מאותו מקום וליצוק אותו אל תוך הברכה.

{א} וַיֵּרָא בָּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי הִ' לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־הִלְךְ כַּפֶּעַם־בְּפִעֵם לְקִרְאֵת נְחֻשִׁים וַיִּשֶׁת אֶל־הַמְדַבֵּר פָּנָיו:

בלעם השתכנע שה"נחש" (המקריות) לא שולט בישראל ("לא נחש בישראל"⁵) וכעת הוא פונה אל המדבר, שם הוא מחפש את נקודת התורפה של ישראל (על פי רש"י: חטא העגל).

{ב} וַיֵּשֶׂא בָּלְעָם אֶת־עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לְשִׁבְטָיו וְתַחֲזִי עֲלָיו רוּחַ אֱלֹהִים:

בלעם רואה את ישראל שוכן לשיבטיו, כלומר שוכנים לאהליהם ולשבטיהם. ואז חלה עליו "רוח א-לוהים", כוחו הרוחני בשיאו ("שומע אמרי אל ויודע דעת עליון"⁶), והוא מברך:

{ג} וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בָּלְעָם בְּנֹו בְּעוֹר וּנְאִם הַגִּבֹּר שְׁתֵּם הָעֵינַי: {ד} נָאִם שָׁמַע אִמְרֵי־אֵל אֲשֶׁר מִחֻזֵּה שְׂדֵי יַחֲזֵה נִפְלֹו וּגְלוֹי עֵינַיִם: {ה} מִה־טִּבּוֹ אֶהְלִיךְ יַעֲקֹב מִשְׁכַּנְתִּיךָ יִשְׂרָאֵל: {ו} כַּנְּחָלִים נָטִיו כַּנְּחָלִים עָלֵי נְהַר כַּאֲהָלִים נָטַע הִ' כַּאֲרֻזִים עַל־מַיִם: {ז} יִזְל־מַיִם מִדְּלִי וְזָרַעוּ בְּמַיִם רַבִּים וַיִּרֶם מֵאֲנַגֵּל מִלְכּוֹ וְתִנְשֵׂא מִלְכָתּוֹ: {ח} אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם כְּתוּעַפֶּת רָאִם לוֹ יֵאכֹל גּוֹיִם צְרוּי וְעִצְמֹתֵיהֶם יִנְרָם וְחִצָּיו יִמְחֹץ: {ט} כָּרַע שָׁכֵב כְּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יִקְיַמְנוּ מִבְּרִכְיֶיךָ בְּרוּךְ וְאַרְרִיךְ אָרוּר:

³ במדבר כ"ג, יח-כד.

⁴ במדבר כ"ג, כז-כח.

⁵ במדבר כ"ג, כ"ג.

⁶ במדבר כ"ג, ט"ז.

כאמור, ארצה להתמקד בפסוק "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל".

תרגום אונקלוס על המילים "מה טובו אוהליך יעקב" מופיע בשתי גרסאות:

בגרסה האחת נאמר: "מה טבא ארעך יעקב". ארעך בארמית פירושו: ארץ. כלומר - מה טובה ארצך, יעקב.

בגרסה השניה של אונקלוס נאמר: "מה טבא משכנך יעקב, בית מישוך ישראל". לפי הנוסח הזה, אוהל הוא משכן ששוכנים בו באופן זמני, לעומת "בית משרך" - מקום של חניה קבועה.⁷

הבה ננסה להבין את הדברים על פי פשט הפסוקים ולהבין מה הוביל את אונקלוס לתרגם את מה שתרגם. על פי המשתמע מקריאת הברכה עצמה, נראה בפשטות כי בשונה משתי הברכות הקודמות בהן ארץ ישראל לא הוזכרה כלל ולו ברמז, ברכה זו עוסקת בארץ ישראל. תחילה מוזכרים דברים בשבח הארץ: "כנחלים נטיו, כגנות עלי נהר, כאהלים נטע ה' וכו'", לאחר מכן מופיע תיאור העם הנוחל את ארצו, בין היתר מיד עמלק: "זירם מאגג מלכו, ותנשא מלכותו...". בלעם אם כן מדבר כאן על עם שנכנס לארצו, הארץ פורחת, בא עמלק - ואגג בראשו - ונלחם בשאול, ובסופו של תהליך "ותנשא מלכותו" של מלך ישראל בהמשך עם משיח בן דוד. וכדרכו של מקרא שפעמים שהוא עוסק בתיאור עתידי ולאחר מכן חוזר אל העבר,⁸ כך גם כאן בלעם מתאר לנו את היציאה ממצרים - "אל מוציאם ממצרים", ומיד חוזר אל תיאור העתיד: "כדע שכב כארי וכלביא מי יקימנו" - במה שמזכיר לנו את נבואות אחרית הימים של הנביא ישעיה ואת תיאור ימות המשיח המופיע בסוף ספר משנה תורה לרמב"ם.

על פי המהלך הזה, ברורים לנו דבריו של אונקלוס בגרסה הראשונה, שמתרגם את "מה טובו אוהליך יעקב - מה טבא ארעך יעקב". אלא שעדיין קשה לנו עצם התרגום, הלא "אוהליך" היא לא "ארצך"!

עד כאן העיסוק באונקלוס. רש"י, גדול הפשטנים, לא מזכיר את "מה טבא ארעך" בפירושו, אלא אומר כך:

מה טבו אוהליך. על שראה פתחיהם שאינן מכונין זה מול זה.

רש"י מסתכל על ההקשר שבו נאמר פסוק ה', שנאמר אחרי פסוק ב' בו נאמר: "זירא את שכנ לשבטיו ותהי עליו רוח א-לוהים". לפי רש"י כאן התיאור של בלעם הוא תיאור של העבר, של תקופת המדבר שכבר בה היתה קיימת הצניעות בעם ישראל. הפסוק אליבא דרש"י אינו מדבר על ארץ ישראל ועל משיח בן דוד, במה שנראה לכאורה נוגד את הפשט כפי שראינו קודם לכן.

רש"י מוסיף על דבריו אלה פירוש נוסף:

דבר אחר: מה טבו אוהליך - מה טבו אוהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליהם.

⁷ בדומה לתרגום יונתן בן עוזיאל על אתר: "כמה יאון הינון בתי מדרשיכון במשפנא די שמש בהון יעקב אביוכון וכמה יאי הוא משפן זמנא דמייצע ביניכון ומשפניכון דחזור חזור ליה בית ישראל".

⁸ כמו למשל במזמור קכ"ו בתהילים: "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים, אז ימלא שחוק פינו ולשוננו דינה...". כאשר החצי הראשון של המזמור עוסק בעתיד - במגמה, בשאיפה. ואילו החצי השני בהווה/בעבר, בדרך להגיע לאותה שאיפה עתידית: "שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב... הלוח ילך ובכה נשא משך הזרע".

כאן רש"י אומר ש"אוהליך" פירושו: המשכן והמקדש, כלומר מדובר על מבנים בארץ ישראל שבהם עובדים את ה', אבל עיקר העיסוק עדיין איננו בארץ ישראל דווקא. רש"י לא מסיים כאן, אלא ממשיך:

משכנתך. אף כשהן חרבין, לפי שהן משכון עליכם, וחרבנן כפרה על הנפשות, שנאמר: "כלה ה' את חמתו", ובמה כלה, "ויצת אש בציון".

כאן רש"י אומר הפוך ממה שהבנו קודם לכן: אוהל מסמל ארעיות, ואילו משכן מסמל קביעות (משכן מלשון ממושכן, מעוגן, מקובע). ביאור דבריו בתמצית: אם חלילה האוהלים (בתי ה') יהיו בחרבנם, גם אז נאמר "מה טובו" – מפני "שהם משכון עליהם, וחרבנם כפרה".

דרשו חז"ל במדרש איכה רבה על הפסוק בתהילים: "מזמור לאסף: א-לוהים! באו גוים בנחלתך שימאו את היכל קדשך..."⁹:

"מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך" - לא הוה קרא צריך למימר (לא היה צריך הכתוב לומר) אלא: "בכי לאסף!" "נהי לאסף!" "קינה לאסף!" ומה אומר מזמור לאסף?

אלא, משל למלך שעשה בית חופה לבנו, וסיידה וכיידה וציידה, ויצא בנו לתרבות רעה. מיד עלה המלך לחופה, וקרע את הוילאות ושיבר את הקנים. ונטל פדגוג שלו איבוב של קנים והיה מזמר. אמרו לו: המלך הפך חופתו של בנו, ואת(ה) יושב ומזמר? אמר להם: מזמר אני שהפך חופתו של בנו, ולא שפך חמתו על בנו.

כך אמרו לאסף: הקדוש ברוך הוא החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר? אמר להם: מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים, ולא שפך חמתו על ישראל. הדא הוא דכתיב "ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה"¹⁰.

מה שקשה לנו בתחילה להבין הוא האם בלעם רואה את הברכה בבנין או שמא בחורבן? על פי מה שראינו בפירושו השני של רש"י, הברכה נמצאת בשניהם. אין סתירה בין אוהל שילה ובתי המקדש החרבים לבין בתי כנסיות - שניהם בגדר "מה טובו", שכן כל סיבת קיומן של אותם בתי כנסיות היא מפני שחרב המקדש (וכלן הם קרויים "מקדש מעט"), ושבשניהם ניתן לראות ברכה של ממש.

אל מול דברים אלו, רש"י בוחר לפתוח את ביאורו לפסוק בפירוש שנראה לגמרי לא קשור - בכך שראה בלעם שפתחי אהליהם של ישראל אינם מכוונים זה כנגד זה.

בין כה ובין כה, לא מצאנו בפירוש הראשון ברש"י ולא בפירושו השני את מה שאנו רגילים כיום לומר - "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל" בהקשר של בתי כנסיות ובתי מדרשות. נרצה לראות היאך הדברים מתקשרים למרות זאת.

⁹ תהילים ע"ט.
¹⁰ איכה רבה ד, ט"ו.

נדמה לי שבלעם מדבר פה על יסוד אדיר הקשור לגאולתנו. אין שום ספק שעל פי הפשט הברכה מדברת על ארץ ישראל ביופיה, בקשייה ובגאולתה השלמה - "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו".

דווקא בכניסה לארץ ישראל עומד בלעם ומברך את ישראל ברכה של ממש. בלעם פוגש אותנו כאן בצומת דרכים. הוא פוגש אותנו בנקודת התפצלות, כאשר האפשרות האחת היא: "ראשית צמיחת גאולתנו", והאפשרות האחרת היא: "ראשית צמיחת גלותינו".

בלעם אומר לנו כך – אם בראשית צמיחת גאולתנו לא נהיה מודעים לראשית צמיחת גלותינו, לא נגיע לשום מקום. העיסוק בראשית צמיחת גאולתנו הוא מה שיכול להפיל אותנו.

נבאר את דברינו. בלעם מדבר איתנו ערב הכניסה לארץ. עם ישראל נמצא "שתי אצבעות מציודן" ממש. בלק תופס ענין וקורא את המצב. הוא אמנם מלך חלש שחולשתו מתגלה עוד בתחילת הפרשה ("ויגר מואב מפני העם מאוד כי רב הוא"¹¹), אך דווקא מפני שהוא מודע לחולשתו הוא מבין שכדי לנצח את ישראל הוא צריך לפנות אל הרוח, מפני שבמאבק גשמי - אין לו כל סיכוי.

מה מיוחד כל כך בערב הכניסה לארץ? יחד עם הכניסה הקרבה ובאה לארץ ישראל מופיעה השאיפה ל"שלוה": "וישב ישראל בשיטים"¹². ה"וישב" הזה מצלצל לנו מוכר. עם ישראל חיכה לאותו "וישב" הרבה שנים, עוד מאז "וישב יעקב בארץ מגורי אביו"¹³, ומאז "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאוד"¹⁴. בכל אותם נסיונות ביקשו לשבת בשלוה קודם הזמן, וכתוצאה מכך קפץ עליהם "רוגז" כזה או אחר. כלומר, זוהי שאיפה קדומה של העם שלנו שעוד עתידה לחזור על עצמה כמה פעמים בהיסטוריה. וכעת שוב מופיע לו הביטוי "וישב" שתי דקות מוקדם מדי, והפעם - בשיטים. השלוה הזו של הגאולה שניתן להריח אותה באוויר, הבטחון הזה ש"שנית גמלא לא תיפול", הידיעה הברורה שזהו, הגענו - כל אלה הם הלחם והחמאה של בלעם, וזוהי גם נקודת הכניסה של עמלק.

כשהוא מסיים את תפקידו, בלעם מייעץ לבלק עצה אחת אחרונה. שם הוא מגלה לו שעם ישראל נמצא על צומת דרכים, ושזו ההדמנות להפילם. זה הזמן, אומר בלעם לבלק, כשישראל נמצאים בזמן המעבר הזה, להכות בהם וכמה שיותר.

הבנת הנקודה הזו תעזור לנו בהמשך דברינו.

בשבוע הבא יחול יום י"ז בתמוז, הוא היום שבו הובקעה העיר בבית שני ונקבע כיום הבקעת העיר עד היום. בחורבן הבית הראשון, בעשרה בטבת בשנה התשיעית למלך צדקיהו צר נבוכדנצר מלך בבל על ירושלים. הנקודה הראשונה שרציתי שנשים לב אליה היא שבחורבן בית ראשון, העיר הובקעה בט' בתמוז, כפי שאמר הנביא ירמיה: "בחדש הרביעי בתשעה לחודש הובקעה

¹¹ במדבר כ"ב, ג.

¹² במדבר כ"ה, א.

¹³ בראשית ל"ז, א.

¹⁴ בראשית מ"ז, כז.

העיר¹⁵. הנביא זכריה, שחי בימי שיבת ציון ופעל למען הקמת הבית השני התנבא את הדברים הבאים¹⁶:

כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוּם הָרְבִיעִי וְצוּם הַחֲמִישִׁי וְצוּם הַשְּׁבִיעִי וְצוּם הָעֲשִׂירִי
יְהִי לְבֵית־יְהוָה לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמַעֲדֵים טוֹבִים וְהָאֲמַת וְהַשְּׁלוֹם אָהָבוּ:

"צום החמישי" – זהו צום תשעה באב החל בחודש החמישי, "צום השביעי" – צום גדליה, "צום העשירי" – צום עשרה בטבת, "צום הרביעי" – זהו צום ט' בתמוז, שכן זכריה מתנבא קודם בנין בית שני.

כלומר, בשבעים שנות הגלות שבין חורבן בית ראשון לבנין בית שני על ידי עזרא בודאי שעל פי הפשט עם ישראל צם בתאריך ט' בתמוז ולא ב"ז בו. מדוע בכל זאת קבעו חז"ל את יום י"ז בתמוז כיום אבל על הבקעת החומות ולא את ט' בתמוז? אומר לנו השולחן ערוך¹⁷:

אין מתענין בט' בו אלא ב"ז, מפני שאף על פי שבראשונה הובקעה בט'
בו, כיון שבשניה הובקעה ב"ז בו, תיקנו להתענות ב"ז בו משום דחורבן
בית שני חמיר לן (חמור לנו).

נקודה שניה שצריך לשים לב אליה בהקשר זה הוא נושא ההפיכה. הנביא אומר שהקב"ה עתיד להפוך את ימי האבל הלאומי הללו לימי ששון ולשמחה, ורבותינו מסבירים שבאותם ימים יתהפך ממש מה שארע פעם - ובכל יום יתהפך מה שארע בו במקור. על פי עקרון זה, אם ב"ז בתמוז של ימי בית שני הובקעה העיר, נפרצו החומות, ההיפוך יהיה (לכאורה) – שיבנו החומות מחדש. ואנו אומרים – חס וחלילה, השאיפה היא שלא תהיינה חומות כלל, כפי שאמר הנביא זכריה: "פרזות תשב ירושלים מרוב אדם ובהמה בתוכה"¹⁸! אלא, במה יתבטא ההיפוך באמת? שבמקום שהחומות תפרצנה מבחוץ פנימה, הן תפרצנה מבפנים החוצה¹⁹.

הבה ונראה מה בין פריצת החומות שבבית ראשון לבין פריצת החומות בבית שני.

נתחיל דווקא עם בית שני. כשנפרצו החומות ב"ז בתמוז בימי בית שני, התגלתה לעיני הפורצים עיר מפוארת עם מוסדות לתפארת, כאשר המלט והדבק של כל המוסדות האלו היה **שנאת חינם**. הבתים מלאים בתורה ובמצות – ועטפים בשנאת חינם. כלומר, בבית שני נפרצו החומות החיצוניות של ירושלים, אך נותרו החומות הפנימיות שהיו בין איש לרעהו. לכן, ההיפוך המתבקש הוא שלעתיד לבוא תשברנה החומות הפנימיות בינינו תחילה, ורק לאחר מכן תשברנה החומות החיצוניות. וזהו הסדר התקין המתבקש מעם שחורט על דגלו השפעה על אומות העולם: "נברכו בכך כל משפחות האדמה"²⁰.

מה גילו הגוים שפרצו בט' בתמוז בימי בית ראשון? בית ראשון נחרב על שעברו על שפיכות דמים, גילוי עריות ועבודה זרה. הפורצים חדרו לעיר ומצאו בתוכה אב שבבוקר-בבוקר מקריב את בנו למולך בגיא בן הנום, ובאחר הצהריים של אותו יום הולך להקריב קרבן חטאת בבית המקדש.

¹⁵ ירמיהו ל"ט, ב.

¹⁶ זכריה ח', יט.

¹⁷ סימן תקמ"ט סעיף ב.

¹⁸ זכריה ב', ח.

¹⁹ וכפי שעסקנו בשיעור "הנה לא ידעתי דבר" להפטר ממות התשע"א.

²⁰ בראשית י"ב, ג.

הרבי מליובאוויטש בשיחה לפרשת "מטות" עסק בקריאתו של אליהו אל נביאי הבעל והעם: "עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים"²¹, ובשיחתו הוא מסביר שעיקר הבעיה בגישה הזו היא הפיכת קיום המצוות למעין "פוליסת ביטוח" ביחס לעשית העבירות, מה שנקרא: ביטוח – ישיר! זוהי המחשבה המעוותת שאפשר להקריב למולך, לגלות עריות ולבצע שאר מיני עבירות ללא חשש, מפני שיש דרך לכפר, יש כיסוי.

אגב, כאשר מגיעים נביאים שמציקים ומנסים להפריע למהלך הזה, העם בתגובה שורף את המגילות ואת הכתבים שלהם. כך למשל ארע לירמיהו, שבעודו במעצר מתנבא את דבר ה' על אודות חורבן הבית הצפוי, כותב את הדברים על מגילת ספר ומצווה על ברוך בן נריה שילך ויאמר את נבואתו בבית ה'. ברוך בן נריה עושה כדבריו, מקריא את נבואות ירמיה בבית ה' לעיני העם וקורא לעשות צום. כל הציבור איתו ומוכן לשתף פעולה, עד שהקול נשמע בבית המלך יהויקים שלוקח את כל קינות ירמיהו – ושורפן באח אשר בבית החורף למלך. כולם צופים בכתבי הקודש נשרפים למול עיניהם, לא קורעים בגדיהם ולא פוחדים. לאחר מכן ה' מצוה את ירמיהו לשוב ולקחת לו מגילה אחרת ולכתוב עליה את כל הדברים הראשונים אשר היו על המגילה הראשונה שנשרפה. ואז כותב ירמיהו את מגילת איכה ועוד דברים רבים כהנה. מגילת איכה היא מגילת התעוררות, אלו הם "לוחות שניים" של ממש. המלך יהויקים שרף את המגילה הזו, את אותה מגילה שקוראת לו: "איכה!?" מפני שירמיהו הפריע לקונספציה של אותם הימים.

"מה טובו... משכנותיך ישראל" – אומר לנו רש"י – מה טובו חרבנם של אוהל שילה ובית עולמים, כי בכך ה' נמנע מלכלות את זעמו בישראל ומפנה אותו לעצים ולאבנים. ומדוע זעמו מושלך דווקא בעצים ובאבנים, מדוע דווקא במקדש? מפני שאותם עצים ואבנים היו מרכז הבעיה בבית ראשון, בזה שהעם חשב שיש לה היכולת לעשות ככל העולה על רוחם, ובלבד שיש בית מקדש לכפר בעדם.

---

²¹ מלכים א' ח, כא.

בסיומה של מגילת שיר השירים נאמר כך:

{ח} אַחֹת לְנוֹ קַטְנָה וְשָׂדִים אֵין לָהּ מִהַנְעֵשֶׂה לְאַחֲתָנוּ בַיּוֹם שִׁידְבַר־בָּהּ:
{ט} אֶסְחֹמָה הִיא נִבְנָה עָלֶיהָ טִירַת כֶּסֶף וְאֶסְדֹּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לְוַח
אָרֶז:
{י} אֲנִי חוֹמָה וְשָׂדֵי כַמְגַדְלוֹת אֲזֵ הֵייתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצֵאת שְׁלוֹם:²²

רש"י יסייע לנו להבין את הדברים הסתומים הללו:

כל אלה הקב"ה ובית דינו מעידים...

{ח} אחות לנו. בתחתונים, שהיא מתאחה ומתחברת ומתאוה להיות עמנו. והיא קטנה ומקטנת את עצמה מכל האומות כענין שנאמר לא מרובכם וגומר שהם מקטינים עצמם: אחות. לשון איחוי אלו קרעים שאין מתאחין.

האחות הקטנה (הלא היא כנסת ישראל) כל הזמן מתאחה ומתחברת ומתאוה להיות עם האחים (אומות העולם), ותמיד אבא אוהב אותה יותר מכולם. אותה אחות היא "קטנה", היא מקטינה את עצמה מכל האומות. ובמה באה לידי ביטוי ההקטנה הזו?

ושדים אין לה. כענין שנאמר בגלות מצרים: "שדים נכוננו" בהגיע עת הגאולה, אבל זו - שדים אין לה עדיין לא הגיע עתה לעת דודים.

כלומר, האחות עדיין "קטנה" מבחינה זו שהיא עוד לא הגיעה לשלב של הנקה, לשלב של הענקה לאחר, "לעת דודים", "לזנברכו בך כל משפחות האדמה"²³. היא נמצאת בגיל ביניים, בגיל ההתבגרות. זהו גיל מסוכן ביותר:

מה נעשה לאחותינו ביום שידבר בה. כשהאומות מתלחשים עליה להכחידה כענין שנאמר: "לכו ונכחידם מגוי".

"ביום שידובר בה" – מדובר בשידוך שמטרתו הכחדה של עם ישראל, דרך ההתבוללות.

{ט} אם חומה היא. אם תחזק באמונתה וביראתה להיות כנגדם כחומת נחשת שלא יכנסו לתוכה, רוצה לומר: שלא תתחתן בהם והם לא יבואו בה ולא תתפתה להם.

אם תהיה האחות קטנה - אבל קשוחה, ולא תסכים להתבולל בשום אופן, התוצאה תהיה שיהיה אפשר "לבנות עליה":

נבנה עליה טירת כסף. נהיה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי, ונבנה לה את עיר הקדש ובית הבחירה.

²² שיר השירים ח', ח-י.

²³ בראשית י"ב, ג.

פירוש: נהיה לה – הקב"ה ובית דינו – לעיר מבצר ולכתר עבורה. וכיצד? הלא היא עודנה בגלות וכל שעשתה היא לסרב להצעות השידוכים עם הגוים!

להבנת הענין הזה עלינו לזכור מה מסמל בית הכנסת עבורנו. בית כנסת משדר שני דברים: מצד אחד הוא משדר גלות וחורבן של ממש; כשיהודי מגיע לבית הכנסת הוא צריך לחוש קודם כל חורבן, שתפילת מוסף היא תחליף זמני לקרבן מוסף, שהמקדש הזה שהוא נמצא בו הוא מקדש-מעט, וש"עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבל שיקבעו בארץ ישראל"²⁴. מצד שני, היהודי הנכנס לבית הכנסת צריך להרגיש גאולה, שכנראה שהוא עדיין זקוק לבית הכנסת על מנת שלא ישים את מבטחו בעצים ובאבנים, הוא רק בדרך לגאולה השלמה.

רש"י אומר לנו "דבר אחר" כשהפירוש הראשון קשה בפשט. בפירושו הראשון ל"מה טובו" רש"י אומר שהפסוקים מדברים על תקופת המדבר, ובאמת יש קושי בפשט הפסוקים לפירוש זה - שכן הפסוקים מדברים על תקופת הכניסה לארץ דווקא. ומה רש"י רואה במדבר, בגלות? את מה שמשמר וישמר את עם ישראל – הצניעות, המשפחה, בית הכנסת. זהו "אם חומה היא - נבנה עליה טירת כסף". כאשר יהודי משמר את יהדותו בגולה, יש כתר, יש נוי, יש עיר מבצר של ב"ד של מעלה שמסייע לו.

ומצד שני, האחות יכולה גם ללכת בדרך רעה:

ואם דלת היא. הסובבת על צירה, ובהיקש עליה היא נפתחת, אף היא - אם תפתח להם להיות הם באים בה והיא בהם.

אם דלת היא (האחות) שנפתחת בקלות, דלת פרוצה ומתבוללת, התוצאה תהיה:

נצור עליה לוח ארז. נשים בדלתה נסרים של עץ הנרקבים והתולעת גוררתן ואוכלתן.

עד כאן דברי הקב"ה ובית דינו. ומה אומרת כנסת ישראל בתגובה?

אני חומה. חזקה באהבת דודי. ושדי כמגדלות. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות המניקים את ישראל בדברי תורה.

השמעתם זאת? אני חומה ומגדל! נכון, אני עדיין אינני יושבת בשלוחה, הגאולה טרם לא השולמה, אני רק בגדר "חומה" שאינה מעידה על "פרזות תשב ירושלים". אבל, "שדי כנגדלות" – יש בידי בתי כנסיות ובתי מדרשות! ולכן:

אז. באמרי זאת. הייתי בעיניו כמוצאת שלום. ככלה הנמצאת שלימה ומוצאת שלום בבית בעלה.

מתי כלה מוצאת שלום בבית בעלה? כשאין "תתורו" הדדי, רק אז תוכל להיות שלמות.

---

²⁴ מגילה כט.

ולאחר השיחה הזו בין הקב"ה ובית דינו לבין כנסת ישראל, ברור מדוע כל הקהל יחד קורא בקול:

{יא} כָּרַם הָיָה לְשִׁלְמָה בְּבָעַל הַמֶּזֶן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם לְנִטְרִים אִישׁ יָבֵא בְּפָרִיז
אֶלֶף כֶּסֶף:

"מה טובו אוהליך יעקב" - דווקא בחורבן ניתן לראות נחמה. בתי הכנסת הם התזכורת שלנו למה ראו הפורצים בט' תמוז כנשכנסו לעיר. ומה ההיפוך שלנו בט' תמוז? להפסיק לומר "היכל ה' היכל ה' המה"²⁵, ולהתחיל להבין שהגאולה הגדולה היא ש"בכל המקום אשר אזכיר את שמי, אבוא אליך וברכתיך"²⁶. אמנם סוד הצמצום הוא שהקב"ה מצמצם את קדושתו באדם, בזמן ובמקום לבית המקדש, אבל השאיפה השלמה היא ל"בכל המקום".

ישנה גמרא ידועה בברכות:

אמרו ליה לרבי יוחנן: איכא סבי בבבל (יש זקנים בבבל). תמה ואמר "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה" כתיב, אבל בחוצה לארץ לא:

כיון דאמרי ליה (שאמרו לו): מקדמי ומחשכי לבי כנישתא (מקדימים ומאחרים לבית הכנסת), אמר: היינו דאהני להו (זה מה שהועיל להם).²⁷

ר' יוחנן הבין איך אותם זקנים חיים ומאריכים ימים גם על אדמה זרה. יש "שדי כמגדלות", יש צינור הנקה. "מה טובו" אומרים כשנכנסים לבית הכנסת כי זהו משפט שטומן בחובו את הציאה לחירות מן הגאולה. מי שיכול לצאת לחירות מהגאולה יכול להבין את "מה טובו" של רש"י, הוא משכים, נכנס לבית הכנסת ורואה את עצמו במציאות שהוא נמצא ויודע שהוא בדרך לגאולה והפעם בעזרת ה' בלי עצירת ביניים בשיטים.

"שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים"²⁸ – אומר לנו הפסוק, כשישיב ה' את שיבת ציון יהיה זה מהלך שלם וארוך, ויהיו אנשים שיעצרו ויפסיקו לחלום ולשאוף להתקדמות. בתגובה לכך, אנו מתפללים שנמשיך לחלום עוד ועוד, שלא נחשוב שהגענו אל המנוחה והנחלה, אלא: "היינו כחולמים".

---

²⁵ ירמיהו ז', ד.
²⁶ שמות כ', כ.
²⁷ ברכות ח.
²⁸ תהילים קכ"ו, א.